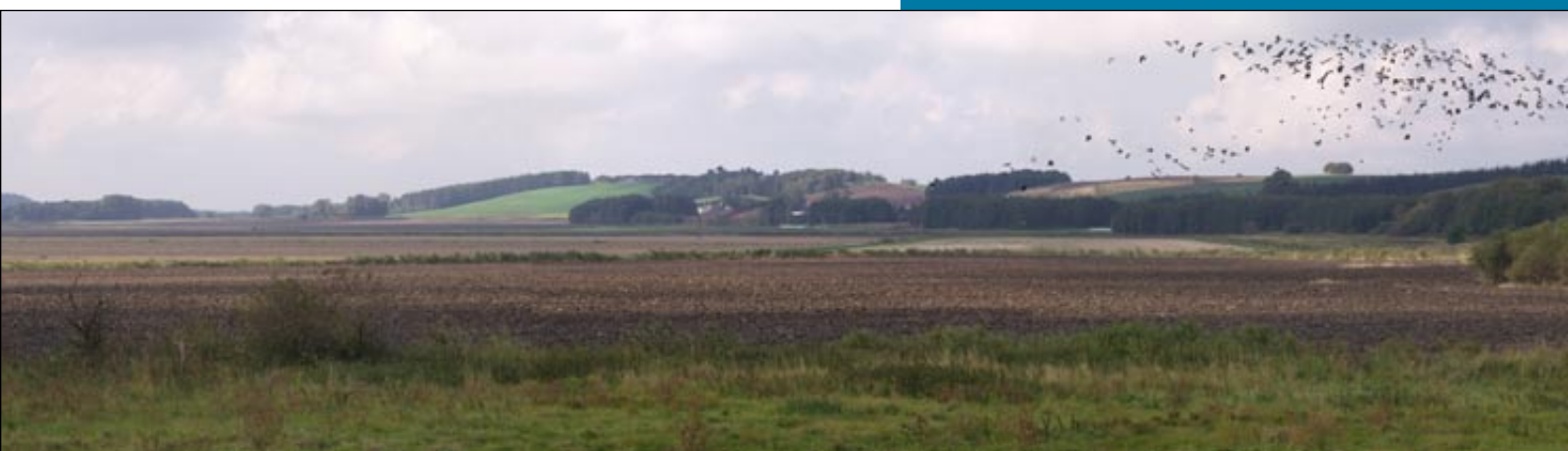

Landsbyen

ENSLEV

Landskab, historie og bebyggelse

Indhold:

Landskabet	side 4 – 9
Historien	side 10 – 15
Landskab og bebyggels	side 16 – 21
Kirke og kirkeindsigt	side 22 – 25
Resurcer og muligheder	side 26 – 27

Nordkanalen vest for Enslev. Den markante stenalderkystskrænt ses øverst til højre i billedet.

L A N D S K A B E T

Geologi og landskabsdannelse

Norddjurslands dybe undergrund (prækvartæret) består af Danienkalk, der i den nordøstlige del af Djursland ligger højt, omkring eller over kote 0, hvad man bl.a. kan se ved Karlby og Sangstrup klinter, hvor danienkalken er synlig i de blotlagte kalkklinter.

Kalkklinterne ved Sangstrup Klint og Karlby Klint (i baggrunden). Kalken fra klinterne blev brugt ved opførelsen af Djurslands mange kalkstenskirker herunder kirken i Enslev.

Oven på kalken findes (kvartære) aflejringer fra tidligere is- og mellem-istider.

Den vigtigste formning af landskabet fandt sted i forbindelse med den sidste istid, hvor Djursland først blev udsat for et isfremstød fra sydøst (Den Gammel-Baltiske Isstrøm) og efter en periode på omkring 5000 år et isfremstød fra nord-nordøst.

Isfremstødet fra nord-nordøst har formet landskabet og har bestemt indholdet i morænen der består af smeltevandssand- og grus, morænesand, -grus og -ler foruden mindre og større sten (vandrebløkke). Som noget særligt for Norddjursland er morænen mange steder meget kalkholdig. Det skyldes den kalk, som isen under sit fremstød »raspede« af den højtliggende Danienkalk og »blandede i« morænen under dens videre fremfærd.

Landskabet omkring Enslev er endvidere præget af den smeltevandssdal, hvor igennem Skærvad Å løber og naturligvis den brede og dybe lavning som udgør Kolindsund.

Kalk har gennem tiden været et skattet råstof men kun få steder i landet har det været så let tilgængeligt som på spidsen af Djursland.

På billedet er det arbejdere i kalkbrudet i Kirial nordvest for Enslev der er stillet op til fotografering omkring 1906-07.

Kalken fra Kirial blev kørt ind til Djurslands Kalkværk i Grenaa til videre forarbejdning.

Landskabet

Landskabet omkring Enslev får først og fremmest karakter af samspillet mellem det brede og flade Kolindsund og den stejle afslutning på moræneplateauet nordvest for Grenaa, som her ved Enslev yderligere fremhæves af den dybe smeltevandsdal hvor igennem Skrævad Å løber til Kolindsund. Fornemmelsen af at befinde sig på spidsen af en fremskudt pynt når man opholder sig oven for Enslev bliver yderligere forstærket af at linierne i landskabet – trukket af lange lige hegn, diger og veje – alle peger frem mod Enslev og spidsen af pynten.

Kolindsunds betydning for oplevelsen af landskabet omkring Enslev er ganske betydelig. Mod vest slynger den centrale (og smalleste) del af Kolindsund sig ikke ulig et udtørret flodleje mens det mod øst åbner sig op i et op til 4 km bredt »delta«. Associationerne til flod, flodleje og delta er dog kun berettiget i forhold til det visuelle indtryk af området, for Kolindsund er ikke en smeltevandsdal men snarere et resultat af en betydelig dødisformation som så at sige har holdt sundet fri for isafsmeltnings udjævnende aflejringer.

Lange lige hegn skaber linier i landskabet.

Ådalen, hvorigennem Skrævad Å løber, er den nederste del af en såkaldt »ekstramarginal smeltevandsfloddal« som strækker sig fra Kolindsund og helt op til Gjerrild Bugt. Det er et meget markant landskabselement som i en vis forstand »afskærer« den yderste del af moræneplateauet nord og nordvest for Grenaa, som har en noget anden karakter end de vestfor liggende områder. Man kan f.eks. bemærke de mange tætliggende kirkelandsbyer »på spidsen« og fraværet af skovområder og herregårdsjord når man ser bort fra den sent tilkomne hovedgård Stensmark.

Den dybe og markante smeltevandsdal vest for Enslev er markeret af gammel skræntskov på dalens nedre vestlige side og et ligeledes gammelt levende hegn på østsiden. I 1800-tallet blev der gravet tørv i dalbunden.

Landsbyens placering og synlighed

Ifølge Fritz Hastrups typebestemmelse er Enslev en *forteklyngeby*, det vil sige en forteby, hvor der med tiden er blevet opført såvel huse som gårde på byens fællesområde *forten*. Det er dog lidt af en tilsnigelse at betegne Enslev som en forteklyngeby, for dels har byens forte ikke været synderlig stor og dels er den stadig delvist bevaret i området foran forsamlingshuset.

Af ældre kort, bl.a. det minorerede sognekort fra 1836, der er en »rentegning« af de ældre udskiftningskort fra omkring 1792, fremgår det, at Enslev består af godt en halv snes gårde placeret omkring en forte.

Udsnit af det minorerede (formindskede) sognekort over Enslev ejerlav fra 1836.

Enslev sidst i 1800-tallet som den fremstod i genopbygget stand efter branden i 1887. Gårdene har de fleste steder fået fast tag og kun et par småbygninger langs søbredden og enkelte stuehuse (?) har stråtag. På gamle kort går en vej langs søbredden ned til engene sydøst for Enslev by. Her har man gennem århundreder drevet kvæget frem og tilbage mellem landsbyen og engene - en trafik, som i et vist omfang fortsatte efter udskiftningen og som maleren, Sophus Larsen, har fået med på sit billede. Gengivet efter Grenaa og Omegn før og nu, 1990.

Det samme mønster genkender man på det knapt 50 år ældre målebordsblad hvor der er kommet en enkelt ny gård til midt i byen.

Et nok så udtalt træk ved byen er dens markante randbeliggenhed på en sydvendt skråning ned mod Kolindsund. Byen er gået helt ned til søbredden og har været orienteret mod Kolindsund, hvad der fremgår af de to gadeforløb der i lille målestok kan lignedes med større havnebyers *slipper*, altså gader eller stræder der vinkelret på vandet/havnen fører ned til denne.

Enslev har ikke mindst taget sig ud fra sundet hvor den højt placerede Enslev kirke har tjent som sømærke for de sejlede. Et sjældent fint lille prospekt af Enslev giver et godt indtryk af byens fremskudte placering på den pyntagtige morænekant.

Landsbyens afgrænsning

Byens gårde har alle ligget mellem den gamle hovedlandevej mellem Randers og Grenaa (den nuværende Kanalvej) og søbredden. Det har givet en tæt bebyggelse domineret af firlængede gårde.

Landsbyen har især været synlig fra sundet, hvor den højt placerede Enslev kirke har tjent som sømærke for de sejlede.

Efter branden i 1887 blev flere af landsbyens gårde flyttet oven for Kanalvej. Her ligger i dag de gårde som i nyere tid har udvidet produktionen med større staldanlæg, moderne ladebygninger og de påkrævede gylletanke. De nyeste bygninger, herunder flere gylletanke, er placeret oven for byen, og lugtmæssigt på god afstand af denne men særdeles synlig i landskabet omkring Enslev.

Mens udstrækningen af den oprindelige bykerne stort set er bevaret syd for Kanalvej er Enslev vokset til nord for vejen. Gårdenes placering og retning har fulgt det vifteformede mønster som udstykningen lagde ned over jordene nord for byen.

Jordbund og arealanvendelse

I ejerlavets nordligste hjørne er et område karakteriseret som finsandet jord. Dalbunden i Skærvad ådal er dels grovsandet jord dels humusholdig jord. Det gælder også den tidligere søbund i Kolindsund hvor der desuden er områder med meget kalkholdig jord. Langt den største del af ejerlavet består dog af god lerblandet sandjord på den intensivt dyrkede svagt hvælvede moræneflade oven for Enslev.

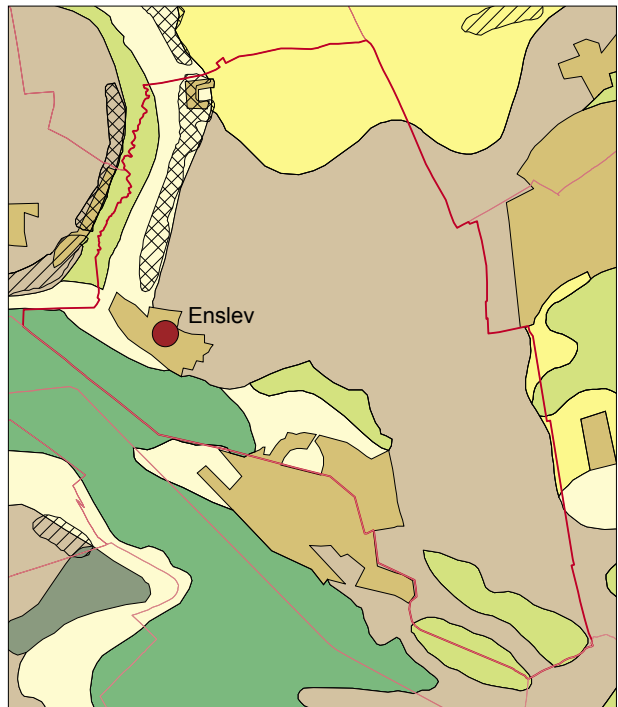
I Skærvad ådal græsses de lave engområder omkring åen mens ådalens sydlige skrænter er opdyrket. Langs Nordkanalen og på den tidligere sundbund findes mindre græsningsarealer.

I Rørholm Skov, der oprindeligt er rejst af et interessantselskab, ligger ca. 16 ha af skoven i Enslev ejerlav. Som navnet antyder var her landsbyens fælles rørskår i tiden før tørlægningen af Kolindsund. Omkring Enslevgård er der rejst ca. 20 ha skov i forbindelse med etableringen af golfbanen. Det slyngede stisystem gennem skovområdet fortæller at vi her først og fremmest har at gøre med en moderne rekreativ skov.

Enslevgård og området omkring Enslevgård huser en hel række fritidsaktiviteter bl.a. en skydebane, en motorcrosbane og ikke mindst den store golfbane.

Jordtyper og hældningsgrader

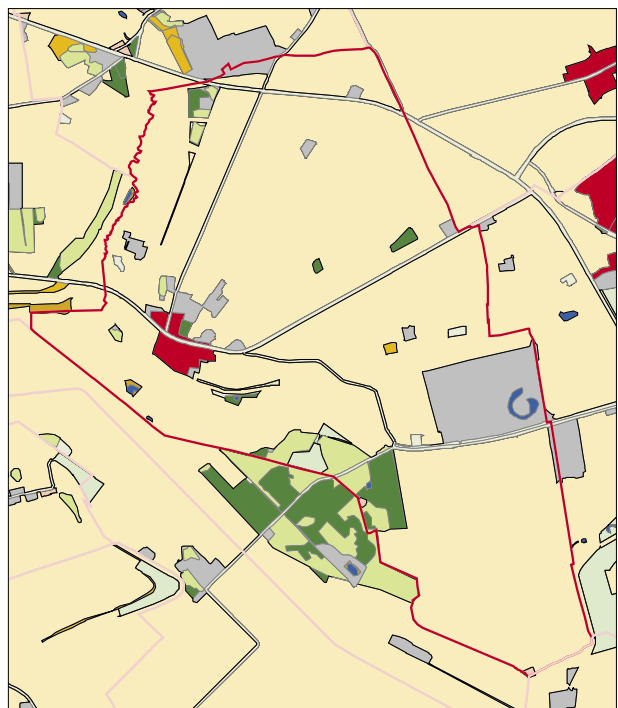
- Ejerlavsgrænse
- 6 - 12 grader terrænhældning
- Over 12 grader terrænhældning
- grovsandet jord
- finsandet jord
- lerblandet sandjord
- humus
- kalkholdig jord
- sandet underbund

Jordbundsforholdene i ejerlavet

AIS-arealanvendelse:

- By
- Bebyggelse i åbent land
- Eng
- Landbrug
- Løvskov
- Mose
- Nåleskov
- Overdrev
- Sø
- Vej 3-6 m
- Vej > 6 m

Arealanvendelsen i ejerlavet

I forlængelse af en række blændbuer er der indsat en kridtstenskvadre i korets sydøstlige hjørne med en kriger i fuld udrustning dvs. med spyd, økse og skjold. Den langskafte økse ligner middelalderens tohåndsstridsøkse og hans påklædning, som består af kjortel med bælte, peger tilbage til begyndelsen eller midten af 1300-tallet.

HISTORIEN

Forhistorisk tid

Der er ikke registreret nævneværdige forhistoriske fund i og omkring selve Enslev by, men blot godt 3 km nordvest for Enslev ligger den kendte boplads Kainsbakke, hvor der er gjort omfattende fund fra Grubekeramisk kultur der tidsfæstes til slutningen af bondestenalderen.

Dalen hvorigennem Skærvad Å løber har dengang været en sidegren til Kolindsund med forbindelse til havet ved Gjerrild Bugt, og der har formodentlig været rigtig gode muligheder for kystrelateret jagt og fiskeri i de beskyttede kystområder i og omkring sundet.

Af høje har man kendskab til fire jættestuer fra bronzealderen/jernalderen som alle har været rundhøje med randsten langs højfoden. Dyssekamrene har formodentlig haft oval grundplan og 3-4 dæksten. De fire høje blev alle overpløjet allerede i 1800-tallet, men lokaliteten »Brøndhøj« er dog bevaret som et navn i landskabet og i kraft af en lille beplantning på stedet.

I området omkring Hedevej nord for Hovedvejen og på Djursgårds marker har der så sent som i 1950'erne været forholdsvis tydelige spor af agersystemer fra jernalderen. Sporene, som fremgik af luftfotos fra 1954, er i dag formodentlig helt forsvundet.

Middelalderen

Som i så mange andre landsbyer er det også i Enslev kirken der repræsenterer middelalderens overleverede kulturhistoriske spor. Kor og skib er romanske men kirkens nøjagtige alder kendes ikke. Dog ved man, at den er ældre end 1396, hvor den omtales i et testamente.

Grubekeramisk kultur

»Mens enkeltgravskulturen har domineret de centrale og vestlige dele af amtet, dominerede en ny kystkultur den østlige del. Omkring 2.800 f. Kr. kulminerede en flere hundrede år lang stigning i havets saltindhold med en vækst af sæler, fisk, muslinger, snegle og andre havdyr.

De rigelige mængder af vildt og havdyr trak den relativt unge bondekultur tilbage til jagt og fiskeri. Der opstod en *kystkultur* langs Kattegats kyster med fællestræk, der dokumenterer en udbredt trafik mellem det sydlige Norge, den svenske kyst ned til Skåne, Anholt, Hesselø, Norddjursland og det øvrige Nordøstdanmark. Denne kystkultur, der i eftertiden er blevet betegnet *grubekeramisk kultur* efter den særlige grubedekoration på lerkar fra perioden, sandsynliggør, at der har været en ganske betydelig trafik på kryds og tværs af Kattegat allerede omkring 2.800 f. Kr. Foruden grubedekorationen var også skaftungepilespiden et karakteristisk element i den grubekeramiske kultur.

Grubekeramiske bopladser kendes fra Kolindsundområdet, Nordøstdjursland, Anholt, Randers Fjord og Samsø.«

Gengivet fra *Århus Amt Kulturhistoriske redegørelse, 2005.*

I første halvdel af 1300-tallet har kronen ejet jord i Enslev. Det ved man da jorden indgik i et mageskifte i 1338.

Storlandbruget

Perioden fra middelalderens slutning til udskiftningen omkring 1800 kan betegnes som storlandbrugets tid, da perioden i høj grad var præget af godsernes gøren og ladden.

I forbindelse med registreringen af de danske landbrug ved udarbejdelsen af Christian V's Matrikel, der kom i 1688, blev bøndergodset gjort op. Af matriklen fremgår det, at der var 9 gårde og ingen huse med jord i selve Enslev by. Sognet i sin helhed var også beskedent med ialt blot 13 gårde og et enkelt hus med jord (Buskerhuset, der lå

under skrænten vest for Buskebro). Sognets gårde uden for Enslev by udgjordes dels to gårde i Kirial (Kirialgårde) og to gårde i Over-Slemminge.

Gårdene i Enslev by har været fæstegods under hovedgården Benzons (Sostrup). I en periode blev fæstegodset administreret fra den nærliggende hovedgård Skærvad, og i hvert fald nogle af gårdene i Enslev »fulgte med« da Skærvad i 1839 blev udskilt fra hovedgården Benzons. Afviklingen af fæsteforholdene skete for øvrigt ret sent omkring 1850.

Udskiftningen

Enslev blev udskiftet i 1792 i en ensidig stjerneudskiftning hvor hovedparcellerne ligger som en vifte ud fra landsbyen.

Udskiftningsmønstret som det aftegner sig i et luftfoto af landskabet fra 2002.

I dag står udskiftningskellene stadig skarpt og markant både på luftfotos og i marken, hvor lange levende hegn er med til at fastholde udskiftningsmønstret. Kun på markerne mod sydøst er de gamle skel forsvundet. På fotografiet er de forsvundne skel tegnet ind som en stiplede linie for at vise, at alle gårdene fik tildelt det samme langstrakte stykke jord ved udskiftningen. Det var muligt fordi den dyrkbare jord var af samme (gode) beskaffenhed på det store dyrkede areal oven for byen. Foruden dyrkningsjorden fik hver gård englodder i Skærvad ådalen samt englod på den tidligere søbund sydøstligst i ejerlavet.

Enslev var (og er) en mindre landsby. I årene op til udskiftningen bestod selve landsbyen af 9 gårde og et (ukendt) antal huse uden jord. Der var 22 husstande i byen og et samlet indbyggertal på beskedne 124 personer når man tæller folkene fra Buskerhuset med (folketællingen i 1787). På byens gårde var der tale om nogle for datiden små husstande på 5 – 7 personer.

Knap 15 år senere (i 1801) er der 121 personer i Enslev by.

I de følgende 40 år (til 1840) sker der ikke nogen større befolkningsmæssig udvikling i Enslev by. Der kommer et par (mindre) gårde til og befolkningstallet falder 5 personer. Der er en tendens til en vis udvikling i husstandenes størrelse der er vokset på gårdene og blevet mindre hos husmænd og småkårsfolk i de forløbne omkring 50 år men.

Andelstiden

I de efterfølgende 40 år (frem til 1880) foregår der en noget mere markant udvikling i sognet.

Af andenudgaven af Trap fra 1875 fremgår det, at der er 16 gårde og ca. 20 huse i sognet. 4 gårde og ca. 10 huse ligger udenfor byen.

De 4 gårde – der er da vist nok egentlig 5? – er avlsgårdene *Christiansminde*, *Store Over-Slemminggaard*, *Over-Slemminggaard* (skabt af jord der tidligere var ejet af herregården Skærvad) *Kirialgaard* (senere *Aagaard*) og *Enslevgaard* sydligst i sognet, der var den eneste af landsbyens gårde der blev udflyttet efter udskiftningen.

Især *Christiansminde* og *Store Over-Slemminggaard* er betydelige gårde, hvad ikke kun hartkornet er et vidnesbyrd om. Ved folketællingen i 1880 er der således 21 personer på *Christiansminde* og 25 på *Store Over-Slemminggaard*.

Mens *Over-Slemminggaardene* kan findes på det minorerede sognekort bliver avlsgården *Christiansminde* først oprettet i midten af 1800-tallet på jorder der var blevet frasolgt fra stamhuset *Benzon* i 1839. Hovedbygningen er opført 1847-48.

Store Over-Slemminggaard havde status af proprietærgård og foruden en forpagter og en fodermester er der en husjomfru, en mejeribestyrer, en mejerist, en gartner, 6 tjenestekarle, en røgter, en kokkepige, en stuepige, en mælkepige m.f. som ansatte og tjenestefolk. Et folkehold, som var en mindre herregård værdig. På de andre store gårde var der også tale om betydelige folkehold og det samlede indbyggertal i sognet var da også kommet op på 286 i 1875.

Den uden sammenligning vigtigste begivenhed i Enslev bys nyere historie var den store brand i maj 1887. 10 af byens 11 gårde

og 5 af dens huse gik tabt ved branden. Gårdene og husenes tætte beliggenhed og de mange stråtage betød at branden hurtigt spredte sig til det meste af byen uden nogen omkomne.

Branden medførte at halvdelen af byens gårde blev udflyttet i forbindelse med genopbygningen, men dog kun til placeringer umiddelbart oven for kanalvej. Landsbyen mistede den meget tætte karakter men bevarede trods alt den grundlæggende sammenhæng.

Landbrug var naturligvis sognets hovederhverv, men Trap oplyser desuden, at der er et ikke ubetydeligt ålefiskeri i Grenåen.

Af fjerde udgave af Trap (1898-1906) fremgår det, at sognet har 22 selvejergårde, 20 huse med jord og 12 huse uden jord. Befolkningstallet er nu oppe på 377 (i 1901).

»Haralddal« på Kirkevej 14, var byens største gård og en af de 5 gårde der blev udflyttet efter branden i 1887.

Erhvervsmæssigt lever 6 af »immateriel virksomhed« hvilket bl.a. dækker over byens skolelærer(e), 258 lever af landbrug, 29 af industri, 22 er daglejere og 11 lever af »deres midler« i 1890.

Til industrien hører utvivlsomt de åbne kalkbrud ved Ågård (Kirial) og Djursgård foruden et (mindre) kalkbrud i Enslev by, omkring hvor skolen ligger, som aldrig rigtig blev til noget større. Sidstnævnte har været i gang fra omkring 1890. Man gravede rullestenskalk, som blev brændt og efterfølgende brugt som hvidtekalk eller i kalkmørtel.

1900-tallet

I midten af 1920'erne er befolkningstallet i sognet vokset til 478 og antallet af gårde og huse er nu 94. Det er en meget markant stigning på blot to årtier. Stigningen skyld-

Det åbne kalkbrud umiddelbart vest for Kirial (Ågård) ca. 1915-1922 gengivet efter Grenaa og Omegn før og nu, 1981.

tes en stor tilvækst i antallet af husmandsbrug ikke mindst som følge af udstykningerne fra Christiansminde. Allerede i 1908-09 blev der udstykket 19 husmandsbrug på ca. 7 ha og i 1916 opkøbte Randers Udstykningsforening yderligere en del af Christiansminde og udstykkede denne jord i 3 husmandsbrug. Foruden udstykningerne fra Christiansminde, der var de mest omfattende, blev der også udstykket husmandsbrug fra Slemminggård i 1928 (13 statshusmandsbrug).

Enslev fik forsamlingshus i 1902 og en ny skole til erstatning for den gamle som lå helt nede ved Nordkalan på Kanalsvinget 16. Den nye skole blev opført oppe i byen.

Enslev fik også købmandshandel, muligvis allerede i 1896, hvor bygningen der husede købmandshandelen blev opført. Sognet fik også sit eget andelsmejeri der oprindeligt var startet som fællesmejeri. Det kom dog til at ligge i Kirial.

Befolkningstallet i sognet kulminerede med 478 personer i midten af 1920'erne og allerede i 1930 var det faldet igen til 447. Den udvikling fortsatte i de efterfølgende årtier hvor afvandringen fra land til by tog til.

I 1955 var indbyggertallet nede på 405 personer og faldt yderligere til 389 i 1960.

Den gamle skole ved Nordkanalen. Fot Max Laursen, 1967. Gengivet efter Historisk Aarbog for Randers Amt, 1984.

Flere af de gamle landsbyer omkring Kolindsund ligger ved en af kanalerne. Det gælder Revn, Søby og Kærby på sydsiden af Kolindsund og Sivested, Fannerup, Ginnerup og Enslev på Nordsiden. Mens sundet var en sø med forbindelse til havet (gennem Grenaaen) var der praktiske transportmæssige fordele forbundet med beliggenheden. Nu er der herlighedsværdi forbundet med nærheden til vandet – også selv om det er et »teknisk anlæg« for afvanding af de lavtliggende engområder i Kolindsund.

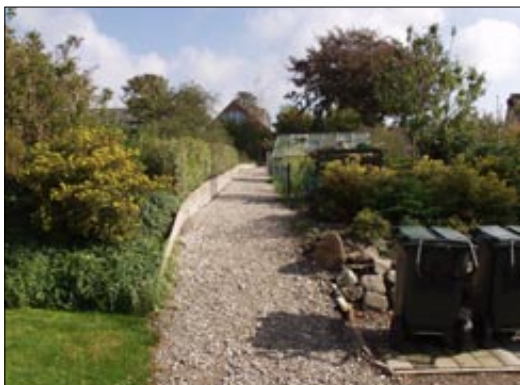
B E B Y G G E L S E O G L A N D S K A B

Landsbyens struktur

Som tidligere nævnt har Fritz Hastrup bestemt Enslev som en *forteklyngeby* dvs. en landsby hvor gårdene oprindeligt har ligget rundt om forten, der på et tidspunkt efter udskiftningen er blevet bebygget med gårde og/eller huse og derved er blevet mere eller mindre »udvisket«. Man kunne dog også argumentere for at Enslev i virkeligheden er en *slynget vejby* da (mindst) halvdelen af byens gamle gårde har ligget langs med og helt ud til den gennemgående hovedlandevej mellem Randers og Grenaa og at landsbyens meget beskedne forte er et udtryk for at Enslev vanskeligt kan betegnes som en egentlig forteklyngeby.

Kanalsvingets vestlige »ben«. Det gule hus til venstre i billedet var oprindeligt aftægthuset til »Anneksgården«.

Det er ikke længere muligt at komme rundt i Kanalsvinget, der er blevet lukket for kørende trafik. En ny-etableret grussti sikrer dog at man stadig kan gå rundt.

Uanset om man vælger at betegne Enslev som det ene eller det andet står det fast, at landsbyen har en karakteristisk randbeliøghed og at de slip-agtige gadeforløb mellem hovedlandevejen og Kolindsund fortæller om landsbyens tilknytning til sundet. Før tørlægningen af Kolindsund har det været muligt at sejle til og fra Enslev men det vides ikke i hvilket omfang det faktisk er sket.

Det karakteristiske mønster med de tætliggende firlængede gårde blev brudt op i forbindelse med udflytningen af gårdene efter branden i 1887. De 5 af byens gårde blev flyttet op oven for hovedlandevejen mens de øvrige blev genopbygget på tomterne. De udflyttede – eller måske rettere opflyttede – gårde udgjorde den vestlige halvdel af landsbyens. Her er der siden kommet huse (og skole). Som Enslev fremtræder i dag består byen af tre væsensforskellige »kvarterer«: den sydvestlige del, med ældre og nyere huse beliggende i et langt stræk fra kanten af Nordkanalen, op ad Kanalsvinget og videre op langs Kirkevej. En sydøstlig del med relativt tætliggende (genopbyggede) gårde på de oprindelige tofter samt en nordlig del af byen, oven for Kanalvej, som er præget af mere spredtliggende udflyttede (og nu større) gårde.

Midt i byen, ved Kanalvej, ligger smedjen, forsamlingshuset og den bygning, som tidligere rummede byens købmandshandel.

Vejforløbene

Søvejen til og fra Enslev har utvivlsomt spillet en vis rolle tidligere, men ikke noget, der kan måle sig med den betydning det havde, at hovedlandevejen mellem Randers og

Grenaa indtil 1870'erne gik gennem Enslev by. Den gamle Randers-Grenaa hovedlandevej kom ned fra Kni og passerede over slemming-gårdenes marker. Ved Skærvad Å gik vejen i en lille bue ind over Buskbro før den fortsatte op over skråningen til Enslev. Herfra gik vejen videre i nordøstlig retning mod Grenaa i det forløb, Kanalvej følger i dag.

I 1876 blev den sidste del af den nye vejføring af Randers-Grenaa-vejen færdig. Hovedtrafikken gik herefter oven om Enslev by.

Den gamle hovedlandevejs forløb gennem Enslev blev delvist »genbrugt« i forbindelse med etableringen af forbindelsesvejen Grenaa-Kolind, der er noget trafikeret ikke mindst af pendlertrafik i morgen og eftermiddagstimerne.

Fra Kanalsvinget fører en bro over Nordkanalen til markerne og engene neden for dæmningen.

De lange lige veje som stråler ud fra Enslev i nordlig og nordøstlig retning er efter alt at dømme et resultat af udskiftningen. Kanalsvinget derimod er af ældre dato. Det har ikke alene ledt ned til sundet, men også til den fædrift, der tidligere gik langs søbredden og gjorde det muligt at drive kvæget til og fra ejerlavets gamle engområder. På det

seneste er Kanalsvinget blevet lukket men opretholdt for gående med en nyanlagt sti.

Efter tørlægningen af Kolindsund er der blevet etableret mark- og køreveje syd for dæmningen og ned i sundområdet.

Luftfoto af Enslev by 1954. I baggrunden ses kirken og i forgrunden tre af byens genopførte gårde. De fleste af gårdene blev forsynet med hårdt tag, men ikke gården i forgrunden (Kanalsvinget 18) der her ses med stråtag på alle fire længer. Denne gård brændte i 1960 og den nuværende gård er opført på samme sted samme år. Foto: Søren Harbo Andersen, gengivet efter Grenaa og Omegn før og nu, 1987.

Enslev Smedie I/S med det afskåret hjørne mod Kanalvej. Smedien flyttede for nogle år siden til Voldby.

Bygningerne

Af gode grunde – og her tænkes naturligvis på den store brand i 1887 – er der ikke bevaret ret meget ældre byggeri i Enslev. Halvdelen af byens huse og 9 af gårdene gik til ved branden. Ifølge lokalhistoriker og gårdmand i Enslev, Tage Tækker Hansen, blev de genopførte huse bygget forskelligt mens alle gårdene så at sige blev bygget over den samme læst. Stuehuset på gården Kanalvej 20 skulle således have været model for de øvrige 8 stuehuse med små variationer i størrelse og indretning.

Enslev fik forsamlingshus i 1902. Forsamlingshuset blev opført på den gamle landsbyforde. Den oprindelige bygning, der i 1975 blev udvidet med en vinkelfløj, er opført i gule sten i en enkel tidstypisk stil. Bygningen har saddeltag og var oprindelig med skiffertag som nu er erstattet af sort eternit. Forsamlingshuset er fremdeles i funktion.

Neden for Enslev, på den anden side af Nordkanalen, ligger et grønt område med flagstang, terrasse med borde og bænke og mulighed for boccia og fodbold. Bedømt ud fra den anlæggets tilstand september 2007 er der næppe noget stort pres på stedet, men det er der og det kan bruges ved festlige lejligheder. Historisk knytter det an til traditionen med byfester og folkemøder som Enslev engang var kendt for. August Schmidt kan således berette om en folkefest i Enslev Skov i 1852 til minde om slaget ved Isted 25. juli 1850. Ved den lejlighed var mellem 1500 og 2000 mennesker forsamlet i Enslev Skov til taler og dans på to dertil indrettede dansepladser i skoven.

Det historiske og nationale er også tilstede i mindestenen ud til vejen lige oven for forsamlingshuset. Af den noget udviskede tekst genkendes årstallene 1864 og 1920 der naturligvis henviser til tabet henholdsvis genforeningen med Sønderjylland.

Terrasse, flagstang og bocciabaner i traditionen for et folkeligt og hyggeligt anlæg. Men hvorfor er det placeret hér og ikke ved forsamlingshuset, hvor folk kommer?

Institutioner

På trods af sin beskedne størrelse har Edslev haft egen skole siden begyndelsen af 1800-tallet. Den ældst bevarede skolebygning i byen ligger ved Nordkanalen (foto side 15) og var i brug frem til 1914. Der har oprindeligt ligget en endnu ældre skolebygning på stedet. Den var i bindingsværk med tilhørende staldlænge ligeledes i bindingsværk. Staldlængen blev revet ned i 1960.

Enslevs sidste skole blev bygget i 1914 og ligger oppe ved Kanalvej i byens vestlige ende. Skolebygningen er nu indrettet til privatbolig, men på trods af ombygning og renovering kan man stadig genkende skolebygningen ikke mindst i de store skolestuevinduer i østgavlen.

Kolindsund

Tørlægningen af Kolindsund krævede et stort og omfattende anlægsarbejde. På nordsiden og sydsiden af sundet blev der gravet kanaler og bygget diger. På den gamle søbund gravede man en hovedkanal

Den nye skole fra omkring 1914 med de karakteristiske store vinduer der gav godt lysindfald i skolestuen. Her boede skolelæren og her holdt »store klasse« til mens lærerinden og »bette klasse« holdt til i nabobygningen.

midt ned gennem området med tilknyttede afvandingsgrøfter og indløbskanaler til pumpestationerne, der sørgede for at vandet blev pumpet op i de to omløbskanaler (Nordkanalen og Sydkanalen) og videre ud i havet via Grenaaen. Den helt flade sundbund og de mange retliniede afvandingsgrøfter, omløbskanaler og tilkørselsveje har skabt et meget geometrisk landskab med sin helt egen karakter. Da det indvundne

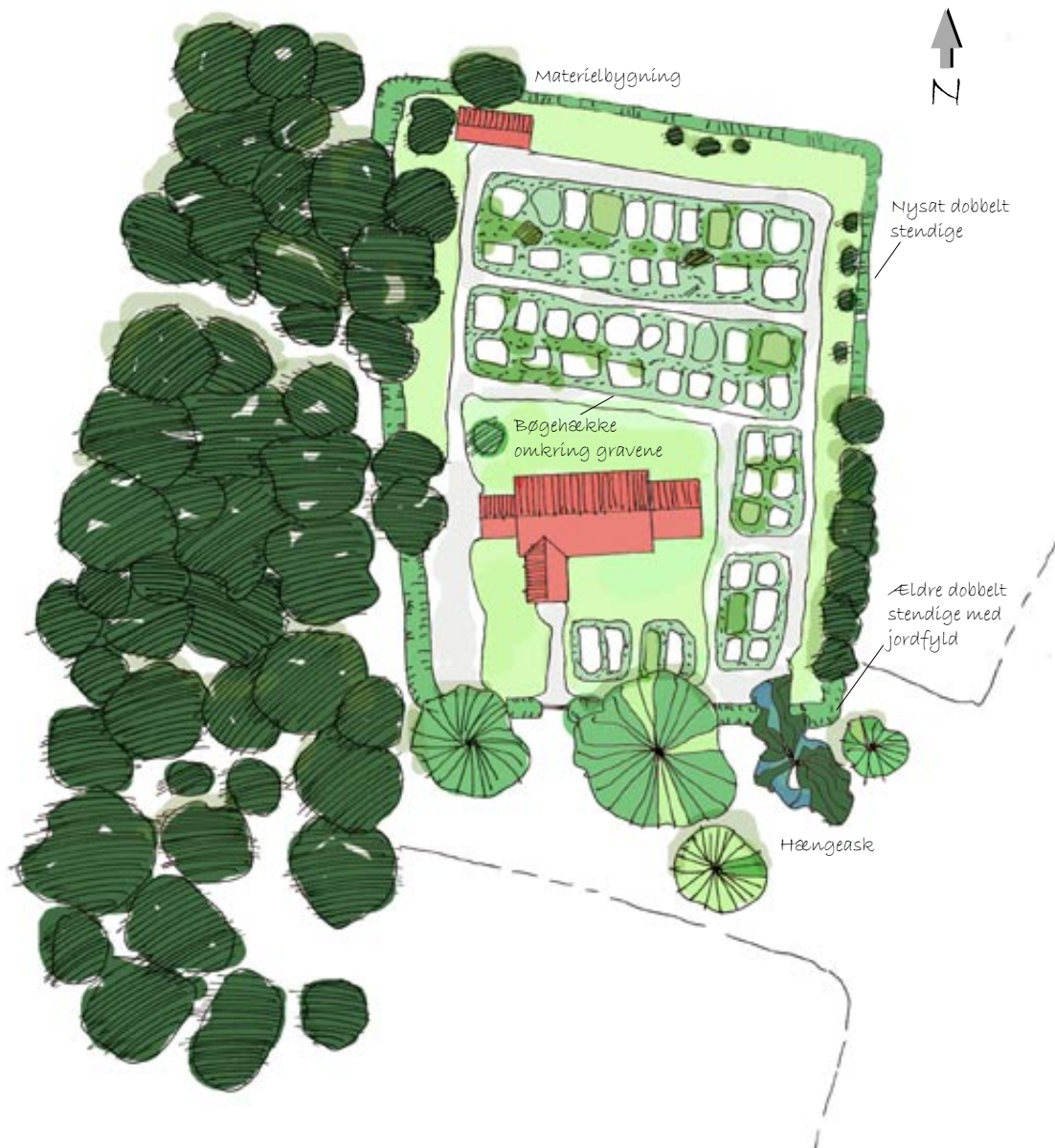

land var særdeles frugtbar landbrugsjord har man (næsten) undgået skovrejsning i sundet der også i dag fremstår som et markant og særegent landskab.

Diger, kanaler og afvandingsgrøfter i sundområdet sydvest for Enslev. På dette målebordsblad, som er rettet i 1900 (enkelte rettelser 1937) er pumpehuset ikke med da det først bliver opført i 1938.

Enslev Pumpestation ved Nordkanalen vest for Enslev by (opført i 1938) i en tidstypisk funktionalistisk stil i beton og røde mursten. Via en indløbskanal blev vandet fra midterkanalen pumpet op i Nordkanalen (uden for billedet) bag diget nederst i billedet.

KIRKE OG KIRKEINDSIGT

Enslev kirke

Enslev kirke var i katolsk tid indviet til de søfarendes helgen Skt. Nicolai.

Enslev kirkes romanske skib og kor er opført engang i middelalderen, og som ved en række andre kirke på Djursland er der anvendt kridtstenskvadre fra Sangstrup og Karlby klinte til byggeriet. I senmiddelalderen blev tårn og våbenhus i munkesten tilføjet.

Kridtsten er blødt og nemt at forarbejde og kridtstenskirkerne er typisk udsmykket med dekorative friser og blændarkader. Det gælder også for Enslev kirke som er udsmykket med rundbuefriser under gesimserne på både skib og kor. Korgavlen er endvidere udsmykket med tre høje blændarkader. Til de dekorative elementer må man også regne kridtstenskvadren med krigeren.

Tung og ulånderlig kirkebøse der ikke har fristet evt. svage sjæle i menigheden til berigelse.

Kvindedøren på kirkens nordside er som altid blevet muret til efter Reformationen.

Kirkens døbefond er en romansk granitdøbefond. De fine tovsnoninger, som er et af mester Horders varemærker, kunne indikere, at han også har været på spil hér. Det romanske kridt-

stens alter er også bevaret men gemt bag den nuværende altertavle fra begyndelsen af 1600-tallet.

Der er kun fundet beskedne rester af kalkmalerier i kirken. En rytter i fuld gallop er dog blevet frilagt og restaureret.

Et dynamisk, nærmest futuristisk billede af en rytter i fuld gallop.

Kirkegården

At dømme efter kirkegårdens lidt skævvredne form kan der meget vel være tale om et meget gammelt anlæg.

Det stensatte kirkegårdsdige, der går hele vejen rundt om kirkegården, er opbygget som en dobbelt kampestensvæg med jord- eller stenfyld i midten. Mod vest, nord og nordøst er kirkegårdsdiget omsat inden for de senere år mens det noget bredere jordfyldte stendige mod syd og sydøst er af noget ældre dato. Som et lille kuriosum er en del af det østvendte dige beplantet med syren.

Den lille lund på den stejle skrænt sydvest og vest for kirken er af nyere dato. Den er ikke angivet på de brede målebordsblade (målt 1877 rettet 1900) hvor der derimod ligger en vindmølle umiddelbart sydvest for kirken. Hverken Trap eller andre kilder har oplysninger om denne vindmølles historie.

Materielhuset, som er holdt i hvid mur og røde teglsten der matcher kirken, er diskret placeret i øverste venstre hjørne af kirkegården. Fra det åbne land nord for kirken er materielhuset dog nok så dominerende i kirkeindsigten.

Den brede kirkegårdsmur mod syd. Til venstre i billedet aner man de lave bøgehegnene omkring gravene.

Kirkeområdet i det åbne land

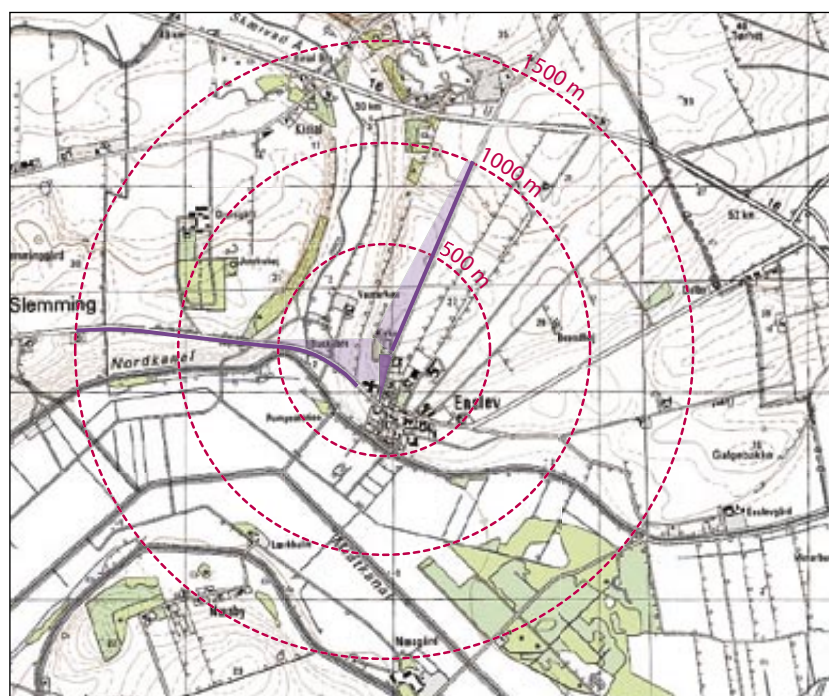
Kirken og kirkegården udgør under et **kirkeområde**. Parkeringspladsen syd for kirken hører i denne forbindelse også med til kirkens omgivelser.

Den højt- og fritliggende Enslev kirke har en særdeles markant beliggenhed oppe på kanten af morænen. Med dens hvidkalkede mure og det teglrøde tag er den et markant landemærke og fungerede også tidligere som pejlemærke for de sejlende på Kølindsund. Det ophøjede indtryk af kirken forstærkes af at der ikke er forstyrrende byggeri eller tekniske anlæg (højspændingsmaster, vindmøller, sendemaster o.l.) i nærheden.

Oplevelsen af kirken er dog noget begrænset af den træbeplantning som er vokset op sydvest for kirken. Derfor er Enslev kirke og

kirkeområdet først og fremmest synligt fra Kirkevej. Det gælder både når man kommer fra Enslev og når man befinder sig i det åbne land nord for kirken. Her er kirken dominerende i landskabsoplevelsen og forstyrres kun af – materielbygningen!).

Fra hovedvejen vest for Skærvad Ådal ses kirken også – eller i det mindste ses toppen af den. I løbet af nogle år vil indsigten til kirken men også udsigten fra samme være lukket til. En fældning af træerne bør i det mindste overvejes!

- Område, hvorfra kirken er synlig i landsbyen.
- Område, hvorfra kirken er synlig i det åbne land.
- Vej, hvorfra kirken er synlig.

Kirkeområdet i landsbyen

Enslev kirke ligger frit og højt i landskabet oven for Enslev by. Placeringen uden for og oven for landsbyen må vi antage skyldes ønsket om at Guds hus, kirken, lå på det højeste sted i landsbyen til Guds ære og i respektfuldhed for det ophøjede.

Med udflytning af gårdene efter den store brand rykkede landsbyen tættere på kirken, men den ligger stadig for sig selv og opleves som frit- og højtliggende.

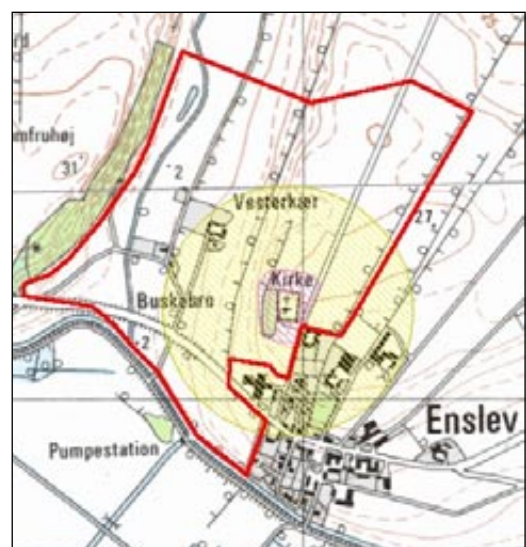
Eksisterende beskyttelse

Kirkebyggelinien angiver et område inden for en radius af 300 m fra kirken hvor der kræves dispensation for alle byggerier og anlæg over 8,5 m. Her tænkes især på fodertanke og lignende landbrugsbyggeri.

Kirkeindsigtsområdet angiver, at hensynet til kirken og oplevelsen af kirken fra det åbne land tillægges særlig stor vægt ved udformning og placering af byggeri og andre anlæg. Oplevelsen af kirken og dens umiddelbare omgivelser bør således ikke sløres eller forringes. Her tænkes bl.a. på vindmøller, sendemaster, elmaster og lignende men også fritliggende landbrugsbygninger som gylletanke eller store ladebygninger.

Provst Exner-fredning – er en frivillig fredning fra 1950'erne, som har til formål at sikre indsigten til kirken. Nærområdet omkring Enslev kirke er omfattet af Exner-fredning. Det gælder også træbeplantningen sydvest for kirken – ?

- Kirkebyggelinie
- Provst Exner-fredning
- Kirkeindsigtsområde

Fordi Nordkanalen følger den gamle kystlinies bugtede forløb fremstår kanalen flere steder som en bred og (næsten) naturlig å med bløde slyngninger og vandløbsvegetation.

RESURCER OG MULIGHEDER

Resurser

En af Enslevs største resurser er utvivlsomt dens beliggenhed ved vand. Adgangen til sundet har formet den nedre del af byen med dens »slipper« og Kanalsvingets forløb langs søbredden og selvom Nordkanalen ikke har sø- endsige fjordkvalitet, så er der anslag til noget, der godt kan give mindelser om kanalmiljøer, som man kender dem fra Frankrig eller Holland.

Kolindsund-området har en egen (kulturhistorisk) identitet og en landskabsmæssig »personlighed« som indfanger én på en måde som mere anonyme landskaber ikke kan. Der er gode adgangsmuligheder for både gående og cyklende til hele området og gode muligheder for at udbygge og forbedre adgangsforholdene.

Fritidsaktivitetsområdet omkring Enslevgård er en oplagt partner for beslægtede aktiviteter i og omkring Enslev by.

Enslev ligger i meget overkommelig afstand fra Grenaa, men er samtidig skjult for »storbyen« og med landsbypræget i behold.

...og muligheder

Enslevs beliggenhed ved Nordkanalen og byens orientering mod sundet indbyder til at arbejde videre med kanalthemaet. Kan man forestille sig en bebyggelse af mindre boliger med kanalvendte terrasser og bådpladser? Evt. som bofællesskab, ældreboliger eller institution?

Etablering af en »grøn«, gerne handicapvenlig, cykel- og gangsti langs Nordkanalen med forbindelse til Åstien, så man som beboer i Enslev får et reelt og attraktivt alternativ til bilen og hovedvejen.

Fartdæmpning på Kanalvej så den i højere grad får karakter af bygade end den gennemfartsvej den fremstår som i dag.

Udbygning af forsamlingshusets tilbud og faciliteter. Flyt bocciabanerne, bordene og bænken op til byens centrale plads, hvor folk kommer.

ENSLEV

Landskab, historie og bebyggelse

er udarbejdet af

Kulturhistorie & Landskab

www.kulturhistorieoglandskab.dk

for

Norddjurs Kommune

oktober 2007

Kilder:

Klaus Ebbesen: Stenaldergrave i Ginnerup og Enslev sogne.
Historisk Aarbog for Randers Amt, 1980.

Grenaa og Omegn før og nu, 1981 og 1987

Kommuneatlas Grenaa, 1995

Frits Hastrup: Danske landsbytyper, Århus 1964

Kulturhistoriske bevaringsinteresser - nyere tid, Grenaa Kommune
Århus Amtskommune, 1990.

Meddelelser fra Århus Stift, 1966

Henrik Pedersen: De danske landbrug

August F. Schmidt: Fra Djurslands gamle landsbyer, Kbh. 1964

www.dkconline.dk

www.arkivalieronline.dk